

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

موسویان، محمدرضا، ۱۳۴۲ - .

اندیشه سیاسی شهید ثانی علیه السلام/ سیدمحمدرضا موسویان: تهیه: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی. - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۸۲.

۳۰۴ ص. - مؤسسه بوستان کتاب: ۱۲۳۷. کتاب‌های پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی؛ ۲۰۸. کتاب‌های پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی؛ (۲۲) (سیاسی - اجتماعی؛ ۱۲۵. اندیشه سیاسی؛ (۴۴) ISBN 978-964-371-512-0

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتاب‌نامه: ص. [۳۰۱] - ۳۰۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.
نمایه.

چاپ دوم: ۱۳۹۹.

۱. شهید ثانی، زین‌الدین بن علی، ۹۱۱ - ۹۶۶ ق. - سیاست. ۲. اسلام و دولت. ۳. اسلام و سیاست. ۴. اسلام و روابط بین‌المللی. ۵. ولایت فقیه. الف. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی. ب. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. مؤسسه بوستان کتاب. ج. عنوان.

۲۹۷ / ۹۹۸

۸ م ۹ ش / ۳ / ۵۵ BP

م س / ۸۶۴ ش

[۸ م ۹ ش / ۵ / ۱۵۳ BP]

[۲۹۷ / ۳۹۲۴]

۱۳۹۹

کتاب‌های پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی / ۲۰۸

کتاب‌های پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی / ۴۴

■ موضوع: اندیشه سیاسی: ۲۲ (سیاسی - اجتماعی: ۱۲۵)

■ گروه مخاطب: تخصصی (طلاب و دانشجویان)

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۱۲۳۷

مسلسل انتشار (چاپ اول و بازچاپ): ۷۴۲۶

بوستان کتاب

اندیشه سیاسی شهید ثانی

سید محمد رضا موسویان
عضو هیئت علمی دانشگاه شهید چمران اهواز

تهیه: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

اندیشه سیاسی شهید ثانی

- نویسنده: سیدمحمدرضا موسویان
- تهیه: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی/پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی
- ناشر: مؤسسه بوستان کتاب
- لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
- نوبت چاپ: دوم / ۱۳۹۹ • شمارگان: ۱۰۰ • بها: ۴۴۰۰۰ تومان

تمامی حقوق نشر مکتوب و الکترونیک اثر متعلق به مؤسسه بوستان کتاب است

printed in the Islamic Republic of Iran

- ❖ دفتر مرکزی: قم، خ شهیدا (صفائیه)، ص پ ۹۱۷ / ۳۷۱۸۵، تلفن: ۷-۳۷۷۴۲۱۵۵ نمابر: ۳۷۷۴۲۱۵۴ تلفن پخش: ۳۷۷۴۴۲۶
  - ❖ فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهیدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب با همکاری ۱۷۰ ناشر)
  - ❖ فروشگاه شماره ۲: تهران، خیابان انقلاب، بین وصال و فلسطین، پلاک ۹۵۱، تلفن: ۶۶۹۶۹۸۷۸
  - ❖ فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع یاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان رضوی، تلفن: ۳۲۲۳۳۶۷۲
  - ❖ فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۳۲۲۲۰۳۷۰
  - ❖ فروشگاه شماره ۵ (رنگین کمان، فروشگاه کودک و نوجوان): قم، چهارراه شهیدا، نیش خیابان ارم، تلفن: ۳۷۷۴۳۱۷۹
- اطلاع از تازه های نشر از طریق پیام کوتاه (SMS)، با ارسال شماره همراه خود به ۱۰۰۰۲۱۵۵ و یا ارسال درخواست به:

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت: www.bustaneketab.com

با قدردانی از همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته‌اند:

- اعضای شورای بررسی آثار • دبیر شورای کتاب و سرویراستار: ابوالفضل طریقه‌دار • ویراستار: ایوب زارعی
- حروف‌نگاری: مجید اکبریان گرمجی • اصلاحات حروف‌نگاری: احمد محمدی فرد و احمد اخلی • صفحه‌آرا: حسین محمدی
- نمونه‌خوانی: سیدعلی اکبر حاجی، احمد صالحی و مجتبی نوریان • کنترل فنی صفحه‌آرایی: سیدرضا محمدی
- مدیر گروه هنری: مسعود نجابتی • طراح جلد: محمود هدایی • اداره آماده‌سازی: حمیدرضا تیموری
- اداره چاپخانه: مجید مهدوی و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی.

رئیس مؤسسه
محمدباقر انصاری

فهرست

سخنی باخواننده.....	۱۳
مقدمه.....	۱۵

فصل اول: زندگی و زمانه شهید ثانی

زندگی و شخصیت شهید ثانی.....	۱۹
اوضاع زمانه شهید ثانی.....	۲۱
۱. اوضاع سیاسی و اجتماعی ایران در عهد صفوی.....	۲۱
۲. اوضاع سیاسی و مذهبی حکومت عثمانی در عصر شهید ثانی.....	۲۳
۳. روابط دولت‌های صفوی و عثمانی.....	۲۵
۴. عملکرد شهید ثانی در مواجهه با دولت‌های صفوی و عثمانی.....	۲۶
جایگاه سیاست در آثار شهید ثانی.....	۳۱
تألیفات فقهی شهید ثانی.....	۳۱
۱. مسالک الأفهام إلى تنقیح شرائع الاسلام.....	۳۱
۲. روضة البهیة.....	۳۵
۳. حاشیة الارشاد.....	۳۹
۴. روض الجنان فی شرح ارشاد الأذهان.....	۴۰

۸۳	الف) واجب‌الامتثال بودن دستورات امام در مصالح عمومی
۸۴	ب) انحصار انجام امور قضایی به اذن و اجازه امام
۸۵	ج) لزوم اذن امام در صحت و تحقق جنگ و جهاد
۸۵	د) ولایت و اختیار امام در اموال بدون مالک
۸۷	ه) ولایت بر اراضی و معادن
۸۹	۳. ولایت فقیه
۹۴	مفهوم ولّی فقیه
۹۵	دلایل ولایت فقیه
۹۵	۱. دلیل عقلی
۹۷	۲. دلیل نقلی
۹۹	شرایط ولایت فقیه
۱۰۰	۱. علم
۱۰۳	اعلمیت ولّی فقیه
۱۰۵	۲. عدالت
۱۰۸	عوامل استمرار زعامت سیاسی در عصر غیبت
۱۱۲	دامنه اختیارات ولایت فقیه
۱۱۲	اختیارات اصلی
۱۱۲	۱. حوزه مصلحت عمومی
	۲. اجرای احکام انتظامی اسلام و قضاوت و افتاء (مناصب سه گانه پیامبر)
۱۱۴	اختیارات فرعی
۱۱۷	۱. ولایت بر اقامه نماز جمعه در عصر غیبت
۱۱۸	۲. تصرف در سهم امام
۱۱۹	۳. ولایت بر گرفتن زکات و توزیع آن

۴۱	۵. مقاصد العلیة و فوائد الملیة
۴۱	۶. حقائق الایمان مع رسالتی الاقتصاد والعدالة
۴۳	۷. كشف الریبة عن احکام الغیبة
۴۴	۸. تمهید القواعد
۴۵	۹. منیة المرید فی ادب المفید والمستفید
۴۵	۱۰. رسائل الشهید الثانی
۴۶	۱۱. مسکن الفؤاد
۴۶	۱۲. الدرایة (فی علم مصطلح الحدیث)

فصل دوم: مبانی فکری

۴۹	مقدمه
۵۰	جایگاه عقل
۵۲	امامت
۵۹	تقسیم علوم و جایگاه فقه
۶۳	ضرورت حکومت
۶۷	ماهیت و غایت حکومت
۶۸	مشروعیت حکومت

فصل سوم: انواع حکومت

۷۳	مقدمه
۷۶	حکومت مطلوب
۷۷	۱. حکومت پیامبر
۸۱	۲. حکومت امام
۸۲	قلمرو اختیارات امام

۱۶۰	حقوق و وظایف متقابل حاکمان و مردم
۱۶۴	حسبه
۱۶۶	عناصر نظارتی
۱۶۷	امر به معروف و نهی از منکر
۱۶۹	شرایط امر به معروف و نهی از منکر
۱۶۹	۱. علم (شناخت معروف و منکر)
۱۷۰	۲. احتمال تأثیر
۱۷۰	۳. اصرار فاعل بر استمرار
۱۷۱	۴. اطمینان به عدم مفسده
۱۷۲	مراتب امر به معروف و نهی از منکر
۱۷۳	۱. مرتبه قلبی (بالقلب)
۱۷۴	۲. مرتبه زبانی (باللسان)
۱۷۴	۳. مرتبه عملی (بالید)
۱۷۷	شورا
۱۸۳	نتیجه گیری

فصل ششم: سیاست داخلی

۱۸۵	مقدمه
۱۸۶	دارالاسلام و دارالکفر
۱۸۹	اصول و مبانی سیاست داخلی
۱۸۹	۱. حفاظت از دین و شریعت
۱۹۰	۲. بازسازی مردم از مفاسد اجتماعی و ترغیب به انجام مصالح و دینداری
۱۹۱	۳. تأمین مصالح عمومی یا منافع ملی
۱۹۳	۴. رسیدگی به امور دنیوی و منافع مادی مردم

۱۲۰	۴. ولایت بر ممتنع و غایب
۱۲۱	۵. موقوفات عامه
۱۲۲	۶. تألیف قلوب کفار برای مشارکت آنها در جهاد
۱۲۳	۷. ولایت بر اطفال، سفیهان و دیوانگان
۱۲۳	ولایت مؤمنین عادل و دامنه آن
۱۲۷	اصل آزادی و ولایت فقیه

فصل چهارم: حکومت نامطلوب (جور)

۱۳۱	حکومت جور (نامشروع)
۱۳۲	حاکم و سلطان جائر
۱۳۳	تقدم حکومت حق بر حکومت جور
۱۳۶	برخورد واقع‌گرایانه
۱۳۷	راهکارهای زیست مسالمت‌آمیز در حکومت جور
۱۳۸	همکاری غیر حکومتی
۱۴۰	همکاری حکومتی با سلطان جائر
۱۴۱	ولایت از جانب سلطان جائر
۱۴۶	موارد همکاری و مشارکت با سلطان جور
۱۴۶	۱. تصرف در خراج و مقاسمه و زکات مأخوذه از سوی سلطان
۱۵۱	۲. جوایز سلطان ظالم
۱۵۳	۳. ارث فرد بدون وارث
۱۵۵	نتیجه گیری

فصل پنجم: مردم و حکومت (عناصر نظارتی)

۱۵۹	مقدمه
-----	-------

۱۹۵.....	۵. احترام به افراد و توجه به جایگاه آنان در جامعه	۲۲۲.....	مجازات محاربین
۱۹۷.....	۶. تقدم مصالح و منافع عمومی بر منافع فردی	۲۲۳.....	توبه محارب
۱۹۹.....	۷. استقرار نظم و امنیت	۲۲۴.....	سارق مسلح
۲۰۱.....	۸. اصل تساهل و عدم سخت‌گیری بر مردم	۲۲۴.....	بغی و بغاة (سرکشی و طغیان بر ضد نظام سیاسی)
۲۰۶.....	سیاست‌های اجتماعی	۲۲۴.....	مفهوم بغی و اهل بغی
۲۰۷.....	قضای	۲۲۷.....	کیفیت مقابله با اهل بغی و احکام آن
۲۰۸.....	شرایط قاضی		
۲۱۰.....	تأمین حقوق اجتماعی افراد		
۲۱۲.....	سیاست اجرایی		
	۱. ممنوعیت اقامه و اجرای حدود به مجرم بیمار و هم‌چنین در سرما و گرمای شدید		
۲۱۳.....	۲. ناسزاواری اجرای حدود در سرزمین دشمن		
۲۱۳.....	۳. ممنوعیت اجرای حدود بر فرد پناهنده به حرم امن الهی (مکه)		
۲۱۴.....	۴. سزاواری اعلام به مردم برای اجتماع در هنگام اجرای حدود و لزوم حضور مردم در این اجتماع		
۲۱۵.....	۵. عدم پذیرش هر نوع شفاعت و میانجی‌گری در اجرای حدود الهی		
۲۱۵.....	جریان‌های معارض با حکومت		
۲۱۶.....	ارتداد (مرتد)		
۲۱۷.....	انواع مرتد		
۲۱۷.....	مجازات مرتدین		
۲۱۷.....	۱. مجازات مرتد فطری		
۲۱۸.....	۲. مجازات مرتد ملی		
۲۲۰.....	محاربه (محاربین)		
۲۲۰.....	مفهوم محاربه (ویژگی‌ها)		

فصل هفتم: سیاست خارجی

۲۲۹.....	مقدمه
۲۲۹.....	دارالاسلام و رقبای آن
۲۳۰.....	مبانی سیاست خارجی
۲۳۱.....	۱. حفظ دارالاسلام
۲۳۲.....	الف) تحریم فروش اسلحه به دشمنان دین
۲۳۲.....	ب) مرابطة و مرزدارى
۲۳۳.....	ج) عدم جواز تأسیس و احداث معابد غیر اسلامی در دارالاسلام
۲۳۴.....	د) تشویق بر آمادگی نظامی (سبق و رمایه)
۲۳۵.....	۲. دعوت به اسلام
۲۳۶.....	۳. نفی سیل (استقلال)
۲۳۹.....	۴. اصل همزیستی مسالمت‌آمیز و عدم تجاوز
۲۴۱.....	جهاد
۲۴۲.....	انواع جهاد
۲۴۳.....	شرایط وجوب جهاد
۲۴۴.....	کسانی که جهاد با آنان واجب است
۲۴۵.....	اهداف جهاد

۲۴۶	آیین جهاد.....
۲۴۷	شرایط قطع جنگ و آتش بس.....
۲۴۷	غنائم.....
۲۴۸	تألیف قلوب.....
۲۴۹	قراردادهای بین المللی.....
۲۴۹	۱. عقد امان.....
۲۵۰	۲. قرارداد مهادنه (آتش بس).....
۲۵۲	۳. قرارداد ذمه.....
۲۵۲	شرایط عقد ذمه.....
۲۵۳	روابط با ملل غیر مسلمان.....
۲۵۹	جمع بندی.....
۲۶۹	فهرست ها.....
۲۷۱	آیات.....
۲۷۲	روایات.....
۲۷۴	اسامی معصومین <small>علیهم السلام</small> .....
۲۷۵	کتابها، مجلات، مقالات.....
۲۷۷	گروهها، جماعات و طوایف.....
۲۷۹	اعلام.....
۲۸۲	مکانها.....
۲۸۴	اصطلاحات.....
۳۰۱	کتابنامه.....

سخنی با خواننده

گسترش فزاینده علوم و معارف بشری به موازات رشد حیرت‌انگیز تکنولوژی ارتباطات به عصر ما ماهیتی علمی و اطلاعاتی بخشیده است و به حق این دوران را «عصر انفجار اطلاعات» نامیده‌اند، تردیدی نیست که این اطلاعات میراث مشترک همه تمدن‌ها و فرهنگ‌هاست و ملت‌های مختلف در کنار استفاده و بهره‌گیری از آن به رشد و انباشت آن یاری می‌رسانند. فرآیند تکاملی این میراث به گونه‌ای است که بشر را به سوی همسانی و همگونی فرا می‌خواند و هویت‌های مستقل سنتی و ملی را با چالش مواجه ساخته است. همراهی مطلق با آن، گسست از هویت و نادیده انگاشتن آن گسست از زمان. پس به ناچار پویایی و پایایی هر تمدن و فرهنگی به قدر توجه به هویت خود و سهم آن در حضور فعال در عرصه زمان خویش است. آنچه در این میان مهم می‌نماید این‌که در بین همه ملت‌ها و فرهنگ‌ها و تمدن‌ها شخصیت‌هایی بوده‌اند که با داشتن این دو ویژگی (توجه به هویت زمان) خدمت شایانی در حوزه تفکر داشته‌اند. آن‌ها در کنار پرداختن به ادبیات سنتی و ملی خویش از مقتضیات زمان غافل نمانده‌اند. شهید ثانی شیخ زین الدین عاملی (۹۱۱ - ۹۶۶ ه. ق) از جمله اندیشمندان و

فقهائی است که در این راستا ارزیابی می‌شود. پروژه اندیشه سیاسی شهید ثانی که توسط فاضل ارجمند دانشور گرامی جناب سید محمدرضا موسویان نگارش یافته است از جمله پروژه‌هایی است که به سفارش گروه فقه سیاسی پژوهشکده طراحی شده است. امیدواریم این خدمت فرهنگی که تلاشی مختصر در عرصه معرفی و تبیین بخشی از اندیشه سیاسی اسلامی قرن دهم هجری قمری است با پیشنهادها و انتقادهایی اصلاحی خوانندگان تلطیف و تکمیل گردد.

مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی

پژوهشکده اندیشه سیاسی اسلام

مقدمه

بررسی اندیشه سیاسی مسلمانان به ویژه آنانی که با متون اصیل اسلامی نظیر کتاب و سنت سروکار داشته‌اند می‌تواند ضمن یاری رسانی به تحقیقات و پژوهش‌های سیاسی دوره‌های اسلامی، زوایای تاریک اندیشه سیاسی در این دوره‌ها را نقد و بررسی کند.

مطالعه اندیشه سیاسی فقهای شیعه به ویژه در دوره‌هایی که شیعیان مجال اندکی برای اظهار نظرهای خویش یافتند و در پرتو حکومت‌های شیعی، به تبیین آرای برخاسته از اسلام پرداختند و یا در مجاورت این دولت‌ها، در زیر چتر اختناق دولت دیگر دست به قلم بردند، توجه آنان به مسائل سیاسی و امور حکومت و دولت را نمایان ساخته و راهکاری مناسب برای یافتن حلقه‌های مفقوده در روند اندیشه سیاسی اسلام می‌باشد.

مطالعه اندیشه سیاسی فقیه و ادیب جهان اسلام، شیخ زین الدین عاملی معروف به شهید ثانی (۹۱۱ - ۹۶۶ ه.ق) که از طرفی در دوره آغازین سلسله صفویه (شیعه) و از طرف دیگر در تحت حکومت عثمانی (سنی) می‌زیسته است و کتاب‌های وی در حوزه علمیه شیعه معاصر، در صدر متون درسی است، اهمیت فراوانی دارد؛ لذا برای میل به این مهم، سؤال‌هایی مطرح است

که این پژوهش در صدد پاسخ‌گویی به آن‌ها می‌باشد. سؤال اصلی این است که اندیشه سیاسی شهید ثانی چیست؟ در ضمن این سؤال، سؤال‌هایی مطرح می‌شود که عبارتند از:

- روش شهید ثانی در ورود به مباحث اندیشه سیاسی چیست؟
  - دولت و حکومت اسلامی در عصر حضور و غیبت بر چه محورهایی استوار است؟
  - مبانی ولایت فقیه و گستره اختیارات و تکالیف وی و ویژگی‌ها و شرایط رهبری چیست؟
  - روابط متقابل فرد و دولت و جایگاه مردم در حکومت و کیفیت نظارت آنان بر حکومت چه تبیینی دارد؟
  - مبانی سیاست داخلی و خارجی حکومت اسلامی چیست و راهکارهای عملی آن چه مواردی است؟
- با توجه به این محورها، شایسته است به پیش فرض‌هایی توجه شود که بر مبنای آن و مسلم فرض کردن آن، این موضوعات مورد پردازش قرار گیرد:
۱. شهید ثانی فقهی است که با اجتهاد و استنباط احکام به بررسی تکالیف افراد پرداخته است و بدیهی است که از همین زاویه به سیاست و حکومت می‌نگرد.
  ۲. با توجه به هم عصر بودن وی با دو دولت صفوی و عثمانی، وی ضمن پرداختن به تبلیغ و تبیین آموزه‌های شیعه و تکالیف سیاسی شیعیان، به واقعیات عصر خویش نیز توجه کرده و راهکارهایی را برای کیفیت زیست در این دولت‌ها ارائه می‌کند. علی‌رغم دعوت از علمای جبل عامل و به ویژه ایشان برای مسافرت به ایران و تبلیغ در فضای باز تشیع، وی اقامت در حکومت پراز اختناق عثمانی را بر آسایش در حکومت صفوی ترجیح داده است.

۳. پژوهش حاضر درصدد تبیین این است که اندیشه سیاسی شهید ثانی در پاسخ به معضلات سیاسی، اجتماعی و مذهبی برگرفته از اوضاع سیاسی و اجتماعی معاصر خویش می‌باشد.

روش تحقیق در این پژوهش توصیفی - تحلیلی است و به گونه کتابخانه‌ای به مطالعه و بررسی اندیشه سیاسی شهید ثانی پرداخته است. در این زمینه تا آن جایی که نگارنده بررسی کرده، کاری انجام نگرفته و کارهای انجام شده نیز در عرصه‌های زندگی علمی - مذهبی ایشان و فعالیت‌های فقهی - دینی وی بوده است.

در فصل اول این اثر با بررسی زندگی شهید ثانی و اوضاع سیاسی، اجتماعی و مذهبی حکومت‌های معاصر وی (صفوی و عثمانی) به نوع برخورد شهید با این تحولات توجه می‌شود. با همین زاویه، جایگاه سیاست در آثار وی بررسی می‌گردد تا نموداری کلی از منظر ایشان به مسائل سیاسی در کتاب‌های فقهی، اصولی و کلامی‌اش در دست باشد.

در فصل دوم به مبانی فکری - سیاسی شهید ثانی می‌پردازیم تا پایه‌های مباحث سیاسی آتی ایشان که مبتنی بر این مبانی است، با قوام بیشتری مطرح گردد.

فصل سوم این نوشتار به انواع حکومت یا به عبارتی اخص، به حکومت مطلوب از دیدگاه شهید ثانی می‌پردازد تا در پناه آن، حکومت پیامبر، امام و ولایت فقیه در عصر غیبت و ویژگی‌ها و گستره اختیارات آن‌ها مشخص شود. حکومت نامطلوب یا جور در فصل چهارم مورد بررسی قرار می‌گیرد تا ضمن دستیابی به موضع شهید ثانی در مواجهه با حکومت‌های جائر، راهکارهای وی در برابر این حکومت‌ها و نوع تعامل با آن‌ها تبیین گردد. در فصل پنجم مردم و حکومت و وظایف متقابل آنان و عناوین حسب و

نظارت، امر به معروف و نهی از منکر و شورا از دیدگاه شهید ثانی مورد بحث قرار گرفته است.

در فصل ششم به سیاست داخلی و مبانی و اصول آن اشاره شده و جریان‌های معارض با حکومت و نحوه تعامل با آنها از منظر شهید ثانی بررسی می‌گردد.

در فصل هفتم این نوشتار به سیاست خارجی و اصول و مبانی آن پرداخته شده و دیدگاه‌های شهید ثانی درباره اموری، نظیر جهاد، تألیف قلوب، انواع قرار دادهای بین‌المللی و روابط با ملل غیر مسلمان مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

در پایان، یک نتیجه‌گیری کلی از همه مباحث مطرح شده می‌آید تا خواننده با مطالعه آن بر نکات عمده نوشتار آگاهی یابد.

فصل اول

زندگی و زمانه شهید ثانی

زندگی و شخصیت شهید ثانی

زین‌الدین بن نور‌الدین علی بن احمد عاملی جبعی معروف به شهید ثانی در سیزدهم شوال سال ۹۱۱ هجری در جبل عامل متولد شد. وی در خانواده‌ای متدین و دانش‌دوست رشد یافت و تحصیلات مقدماتی دینی را نزد پدرش گذراند. سپس از محضر شیخ علی بن عبدالعالی بهره جست^۱ و برای ادامه تحصیلات علمی، سفرهای متعددی در جهان اسلام کرد. وی در این سفرها به دمشق عزیمت نموده و نزد علمای اهل سنت کتاب‌های معروف آنها را خواند و سپس به مصر رفت و در آن جا نزد شانزده استاد دانشمند به فراگیری علوم متنوع و مختلف پرداخت^۲. وی در سال ۹۴۴ هجری به زیارت خانه خدا و قبر شریف پیامبر اسلام و امامان بقیع نایل آمد و در سفر دیگر به عراق و بیت المقدس رفت و با کسب اجازه روایت «صحیح مسلم و بخاری» از

۱. عبدالرحیم عقیقی بخشایشی، فقهای نامدار شیعه، ص ۲۰۸ و اعیان الشیعة، ج ۷، ص ۱۴۲.

۲. علی دوانی، مفاخر اسلام، ص ۴۵۴.